

Keräsen väitöskirjan kaltainen tutkimustyö on epäkiitollista: moisesta puuhasta minulla on itselläni hieman kokemusta. Ennen aukomattomia historian polkuja tarpova tiedonvälityksen tutkija ehkä helposti on pakotettu panostamaan lähes kaikki voimansa lujan fakta-alustan luomiseen. Suuremman aplodimäärän ehkä kerää tutkijatyyppejä, joka ei anna yksittäisten faktojen, ja niiden välisten ristiriitaisuuksien, turmella tutkimustyötänsä "eleganssia". (Eli: alta pois faktat, älkää sotkeko elegantteja ympäröitäni!)

Esko Keräsen työ ei olekaan erityisen "elegantti". Mutta minkä se eleganssissa häviää, sen se käyttökelpoisuudessa voittaa. Ainakin tämän arvostelun kirjoittaja uskoo tulevansa käyttämään tutkimusta lähdeoteksena tämän tästä.

Sitä paitsi kyseinen väitöskirja tasoi-
taa lehdistötkijöiltä monta mäkeä. Jäljessä tarpojien tie on helpompi kulkea.

Jyrki Pietilä

Kirjallisuus

GINMAN, Mariam. En modell för journalisternas informationsanskaffning. Relationen mellan informationsflöde och -substans inom olika informationsprocesser i samhället. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A, vol. 154. Tampere, 1983.

MIETTINEN, Jorma. Aineiston tarjonnan vaikutuksista lehtitiedon tuotantoprosessissa. Tiedotusprosessin erittelyä tiedon tuotannon näkökulmasta. Tiedotusopin lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto, 1977.

PIETILÄ, Jyrki (toim.). Tiedottaja, tiedotus, toimittaja. Hämeenlinna, 1984.

STEINBY, Torsten. Suomen sanomalehdistö. Historiallinen katsaus. Suom. Jaakko Kaurinkoski, Porvoo, 1963.

TAANILA, Hannu. Pakina. Teoksessa TARKKA, Pekka (toim.). Suomen kirjallisuus VIII. Kirjallisuuden lajeja. Keuruu, 1970:

VEHMAS, Raino. Lehdistöoppi. Porvoo, 1970.

WIIO, Osmo A. Lehtikieli ja ymmärrettävyys. Teoksessa NORDENSTRENG, Kaarle (toim.). Joukkotiedotus ja yleisö. Tapiola, 1969.

Uusi näkökulma sensuuritutkimukseen

LEINO-KAUKIAINEN, Pirkko. Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891 - 1905. Historiallisia tutkimuksia n:o 126. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, 1984. 373 s.

Suomen painettu sana on ollut suurimman osan historiansa aikaa eri asteisen sensuurin kahlitsemää. Painovapauden kaudet voidaan historiallisessa tarkastelussa nähdä vähemmistönä.

Sanomalehdentoimittajat ovat saaneet totutella kirjoittamaan varoen, kieli keskellä suuta, Ruotsin vallan ajoista alkaen. Valtion viranomaisten valvonnalla ennakkosensuurilla on siten pitkä historiallinen perinne. Tsaarinajan alkaessa vuonna 1809 sensuuri oli jo tiukentunut niin ankaraksi, että painovapaudesta ei ollut mitään jäljellä.

Tsaarinvallan aikana taas sensuuri kiristi ja höllensi otettaan tilanteesta riippuen. Mustimpana kautena on nähty sortovuodet 1900-luvun taitteessa. Tällöinhän joukko suomalaisia lehtiä lakkautettiin joko määrääjäksi tai kokonaan.

Suomen itsenäistyminen merkitsi lehdistölle vapautumista sensuurista, jonka painetta se oli saanut kokea puolitoista vuosisataa. Painovapauslaki vahvistettiin vuonna 1919 hallitusmuodossa. Nykyisen lehdistön toiminta rakentuu tälle perustalle.

Itsenäistymisen jälkeenkin sananvapautta kyllä rajoitettiin lainsäädännöllä: 1920- ja 1930-lukua on totuttu nimittämään erikoislaatuiseksi "suomalaisen sananvapauden kaudeksi". Tällöin äärivasemmiston julkaisut olivat tiukan silmälläpidon ja rangaistusuhkan alaisina.

Varsinainen sensuuri iski lehdistöön jälleen vuosina 1939-47 sotasensuurin muodossa. Ei ole siten ihmeteltävää, että jo sanalla sensuuri on ollut synkkä negatiivinen kaiku toimittajien mielessä, vähän samaan tapaan kuin esimerkiksi propaganda-sanalla, jota on joskus käytetty valheen synonyyminä.

Suomalaista sensuuria on tutkittu ahkerasti, erityisesti viime vuosina. Varsinkin toisen maailmansodan aikainen sensuuri on tullut tarkoin kartoitetuksi. Sensuurin historiassa on toisaalta ollut suuriakin tutkimattomia alueita. Näistä kenties tärkeimmän eli ensimmäisen sortokauden sensuurin on nyt selvittänyt Pirkko Leino-Kaukiainen väitöskirjassaan **Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891 - 1905**. Työ kuuluu Suomen historian alaan.

Sanomalehdet ja separatistit

Sensuuri on jopa tutkimuksen tasolla nähty usein itseisarvoisena pahana eli yksinkertaisesti lehdistöön kohdistettuna sortotoimenpiteenä. Näin tietysti hyvin pitkälle onkin, mutta tällainen ennakkosenne ei sovi tutkimuksen lähtökohdaksi.

Pirkko Leino-Kaukiaisesta tutkimusote on uudenaikaisempi. Työssä lähdetään siitä käsityksestä, että sensuuri on aina osa valtaapitävien turvallisuuspolitiikkaa. Sillä pyritään suojelemaan kansaa vääriksi katsotuilta vaikutuksilta. Samalla rajoitetaan kirjoittelua kieltämällä yhteiskuntakritiikkiä.

Sensuuria tutkittaessa on lähdettävä Leino-Kaukiaisesta tavoin siitä, että tutkitaan sensuuria yhtä hyvin sensoreiden kuin toimitustenkin näkökulmasta. Hallitusvallan, valtaapitävien käsityksen mukaan sensuuri on aina sallittua, legitimoitua ja tarpeellista. Toimittajat luonnollisesti näkevät sensuurin vain sortotoimenpiteenä.

Leino-Kaukiainen käynnistää tutkimuksensa selvittämällä Venäjän sekä kenraalikuvernööri Bobrikovin sensuuripolitiikan tavoitteita. Bobrikovin ankarat sensuurin taustalla oli käsitys, että Suomen sanomalehdistö koostui toinen toistaan pahemmista separatisteista, jotka pyrkivät vain kiihottamaan kansaa hallitusta vastaan.

Mittava työ jäsentyy kymmeneen lukuun. Tutkimuksen alkuosa, luvut 1-5, ovat johdannomaista Suomen lehdistön, lainsäädännön ja painoasioiden valvojien esittelyä. Tyhjäkäynnistä ei kuitenkaan ole kysymys: tekijä tarjoaa alusta lähtien uutta ja merkittävää tietoa lukijalle. Vasta luvuissa 5-9 pureudutaan varsinaiseen problematiikkaan eli sensuurin työs-

kentelyyn lehdistössä ja toisaalta toimistusten asennoitumiseen sensuurioloihin. Tekijä selvittelee tässä yhteydessä myös sensuurin vaikutusta lehdistön toimintaan.

Venäjän sensuurijärjestelmää Leino-Kaukiainen on kartoittanut kiitettävällä tarkkuudella. Kuitenkin voidaan perustellusti esittää huomautus, että tutkimalla syvemmin ei vain sensuuria vaan Venäjän hallinnon perustaa olisi myös Bobrikovin toimia voitu valottaa tarkemmin kuin mitä nyt on tapahtunut.

Hallituksesta riippumaton "vapaa" sanomalehdistöhän oli Venäjällä poikkeusilmiö; Suomen sanomalehdistön tuli Bobrikovin mielestä ajaa samaa raidelevyyttä, eli käytännön tuli olla mahdollisimman yhdenmukainen. Tästä pyrkimyksestä on näkyvänä osoituksena suunnitelmat lääninlehdistä ja ennen kaikkea **Finljanskaja Gazetan** perustaminen.

Sensuurin tutkimus on aina vaikeaa lähinnä lähteiden riittämättömyyden takia. Kaikista päätöksistä ei lähteitä edes synny. Leino-Kaukiaisella on kyllä ollut käytettävissä hyvin kattava materiaali: kenraalikuvernöörin kertomuksia, kirjoituksia, hänen virastonsa ja sensuuriviranomaisten arkistoa. Venäjän sensuurilaitosta on lisäksi aikaisemmin tutkittu varsin paljon.

Lähteistönsä avulla Leino-Kaukiainen pystyy kiistattomasti osoittamaan, kuinka venäläinen sensuuripolitiikka otti Suomen yhä lujemmin pihteihinsä vuosina 1899 - 1902. Bobrikovin onnistui tukahduttaa Suomen lehdistö erilaisin sanktioin hyvin pitkälle. Kurinpitotoimet kohdistuivat Leino-Kaukiaisesta mukaan erityisesti perustuslailliseen, ruotsinkieliseen ja pääkaupungin lehdistöön. Myös työväenlehdet olivat uusine aatteineen sensuurin silmätikkuna.

Bobrikovin ankarat otteet johtivat tilanteeseen, jossa lehdistö jäi häviölle. Syntyi taistelu, jossa alettiin kehittää sensuurin vastaisia toimia. Maanalainen lehdistö levisi, kirjoittelun sävy muuttui: keksittiin kiertoilmauksia.

Toimituspolitiikkaa ja itsesensuuria

Leino-Kaukiaisesta työllä on myös lukuisia kytkentöjä myöhempään sensuurikausiin. Sensuuritradition kehittymisestä löytyy yhtymäkohtia aina nykyaikaan asti. Eräs

sellaisista teemoista on kysymys itsensuurista ja sen käsitteestä.

Leino-Kaukiainen toteaa ensimmäisessä luvussa, että "valtiovallan harjoittaman sensuurin ulkopuolelle kuuluu myös toimintusten sisäinen solidaarisuus lehden omaksumaa linjaa kohtaan. Se on pikemminkin osa toimituspolitiikkaa, ja sitä voidaan pitää itsensuurin muotona".

Itsensuurin käsitettä on Suomessa käytetty pääasiassa kuvaamaan toisen maailmansodan jälkeisten ulkopoliittisista arkojen asioiden tietoista välttämistä julkisessa sanassa. Ainakin historiantutkimuksessa käsite on pyritty pääsääntöisesti varamaan tähän käyttöön.

Itsensuurikäsite onkin työläs soveltaa vain yhden toimituksen sisälle. Jokaisella lehdellä on oma linjansa. Se taas ilmaistaan periaateohjelmassa. Lehden omaleimaisuus ja toiminta edellyttävät tällaista linjanmäärittelyä; sitä toimittajien on pyrittävä noudattamaan lehteen rekrytointuun.

Itsensuurista on historiallisessa katsannossa ehkä mielekkäämpää puhua vain koko valtion ja sen lehdistöjärjestelmän puitteissa. Käsite on kuitenkin kiistanalainen, ja se tuleeekin määritellä jokaisessa tutkimuksessa erikseen.

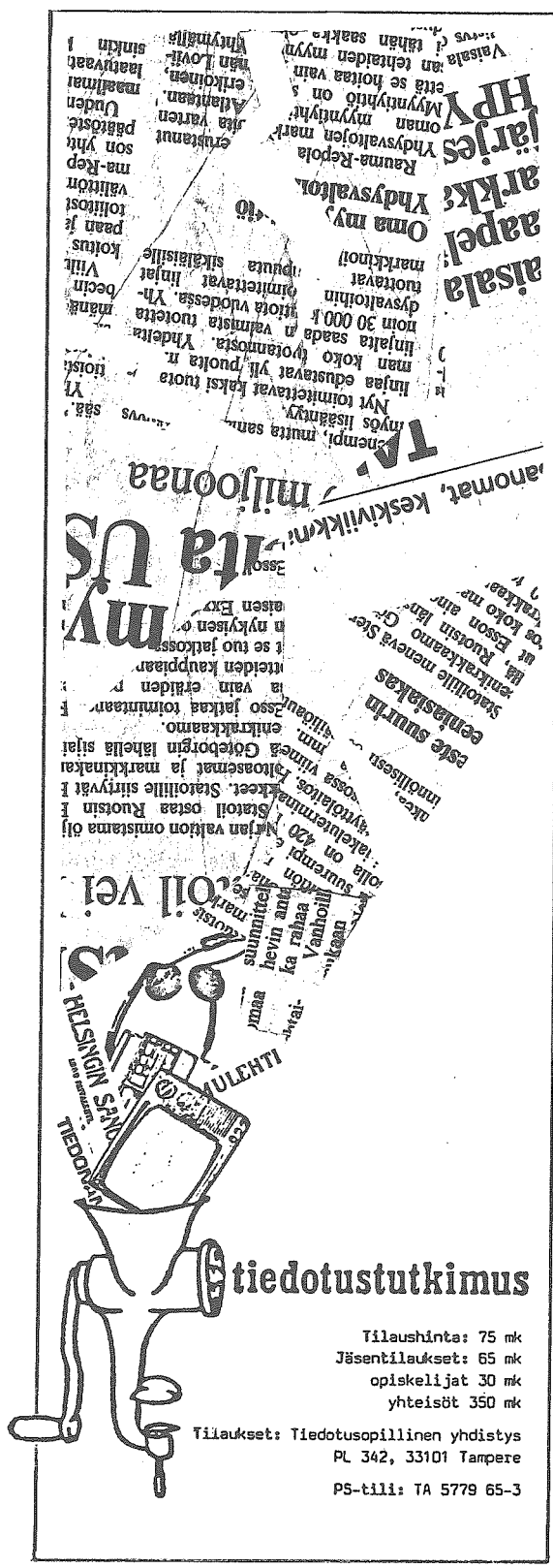
Muodollisesti ei Leino-Kaukiaisen tutkimuksessa ole huomauttamista. Kirja on selkeästi jäsennelty ja elävästi kirjoitettu. Päälukujen lopussa on kokoavat yhteenvedot. Kaikkiaan työtä sävyttää kouluintuneen lehdistöhistorioitsijan ote. Sensuurin problematiikka on kytketty riittävästi yhteiskunnan toimintaan. Näin syntyneen tutkimuskokonaisuuden hallinta on jo ansio sinänsä.

Kiintoisinta lopputuloksessa on ehkä se kuinka yksimielisesti sanomalehdistö asetui tukemaan painovapauden periaatetta. Bobrikovinhan onnistui lopettaa "kiihoitukseksi" katsomansa kirjoittelu.

Painovapauden periaatteen merkityksen tiedostaminen ja arvostaminen tekivät sortovuosien sensuuri-iskut toimittajien kannalta hyvin kirveleviksi. Lehdistön merkitystä lukijakunnalleen osoittaa taas se, että lakkautettujen lehtien tilaajat eivät luopuneet kokonaan sanomalehdistä, vaan korvasivat menetyksen jollakin toisella lehdellä.

Sanomalehdestä oli jo tuolloin tullut varsin monille suomalaisille välttämätön tiedotusväline.

Esko Salminen

The collage consists of several newspaper snippets, some of which are upside down, and a central illustration of a hand holding a telephone receiver. The snippets contain text such as 'Tilaukset: Tiedotusoppilinen yhdistys', 'Jäsensalakas', 'empi, mutta sanna', 'mijloonaa', 'anommat, keskivikk', 'mii U.S', 'my', 'toil vei', 'TIEDONTA', and 'tiedotustutkimus'.

Tiedotustutkimus

Tilaukset: Tiedotusoppilinen yhdistys
PL 342, 33101 Tampere
P5-tili: TA 5779 65-3

Tilauhintaa: 75 mk
Jäsensalakaset: 65 mk
opiskelijat 30 mk
yhteisöt 350 mk